

ПСИХОЛОГІЯ ВІЙНИ

<https://doi.org/10.31108/2.2023.1.28.1>

УДК 159.923.2:316.613-5

**Наталія Дембицька
Ярослав Рябчич**

СТРАТЕГІЇ МАТЕРІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УКРАЇНЦІВ, ВИМУШЕНИХ ШУКАТИ ПРИХИСТКУ В ІНШИХ КРАЇНАХ

Дембицька Наталія, Рябчич Ярослав. Стратегії матеріального забезпечення українців, вимушених шукати притулку в інших країнах.

Вступ. Статтю присвячено проблемі чинників вибору стратегій матеріального забезпечення українцями, що перебувають за кордоном під тимчасовим укриттям, яка загострюється в умовах продовжаного воєнного стану в країні.

Мета. Аналіз результатів пілотажного дослідження стратегій долаття економічних негараздів тими українцями, які внаслідок воєнних дій змушені шукати притулок за кордоном.

Методи: метод семантичного диференціалу та методика діагностики коупінг-механізмів (Е. Heim). Для обробки емпіричних даних використовувались методи математичної статистики із застосуванням програми SPSS Statistics 26.0 (факторний, регресійний аналіз). У дослідженні взяли участь 296 українців, які з початком воєнних дій в Україні евакуювались за кордон. Опитування проводилось он-лайн із застосуванням сервісу Google Form.

Результати. Виокремлено емпіричну модель способів економічного забезпечення українцями, які в період війни перебувають за кордоном під тимчасовим укриттям, впорядковану суперечливими кластерами: поряд зі стратегією самозмін з пошуком зовнішньої підтримки і переглядом життєвих цілей виражене песимістичне сприйняття економічної дійсності.

Висновки. У статті проаналізовано особливості забезпечення економічного благополуччя українцями, які перебувають за кордоном під тимчасовим укриттям.

Ключові слова: особистість, українці за кордоном під тимчасовим укриттям, економічне благополуччя, задоволеність життям, стратегії долаття, коупінг-механізми.

Dembytska, Nataliia, Riabchych, Yaroslav. Financial support strategies of Ukrainians forced to seek refuge in other countries.

Introduction. The article deals with the factors behind the choice of material support strategies by Ukrainians staying abroad under temporary shelter, which is exacerbated by the ongoing war in the Ukraine.

Aim. To analyze the results of a pilot study on strategies for overcoming economic difficulties by the Ukrainians who, as a result of hostilities, are forced to seek refuge abroad.

Methods: the survey was conducted on a sample of 296 Ukrainians who fled abroad as the war started using Google Form service and the method of semantic differential and E. Heim Coping Mechanisms. The empirical data were analyzed using mathematical statistics (SPSS Statistics 26.0, factorial and regression analyses).

Results. An empirical model of economic support methods used by the Ukrainians who were staying abroad as a result of war was constructed. The model had contradictory clusters: along with the strategy of self-change and the search for external support and revision of life goals, there was a pessimistic perception of economic reality.

Conclusions. The article analyzes the features of ensuring economic well-being by Ukrainians who fled abroad from the war.

Keywords: personality, Ukrainians who fled abroad from the war, economic well-being, life satisfaction, coping strategies, coping mechanisms.

Вступ. Після 24 лютого 2022 року було зруйновано психологічні основи стабільного процесу соціалізації українства. Не винятком став цей процес у сфері економіки. Під час війни руйнуванню підлягають не просто критично важливі виробничі, обслуговуючі потужності та нищаться природні ресурси. Втрачається трудовий капітал країни як через втрати військових на фронті чи вилучення їх із виробничого процесу, так і через переміщення за кордон працездатного населення. Але навіть стан більшої чи меншої захищеності останніх в умовах тимчасового укриття не знімає проблеми неубезпеченості від будь-яких негараздів, які можуть спіткати співвітчизників на чужині. В її основі, на наш погляд, може лежати переживання особистої позбавленості (Новосядла, 2021), коли базові життєві цінності українців опинилися під загрозою через проголошену путінську ідею денацифікації, отже геноциду, та її негайне впровадження російськими солдатами в практику колонізації Української держави.

В економічному відношенні йдеться про позбавлення українства особистої власності – власного життя, здоров'я, особистої території, особистих речей, майна. Все це стає об'єктами примусового відчуження (Дембицька, 2020). Але чи можна відчужити особистісні ресурси для виживання і забезпечення психологічного благополуччя навіть в умовах позбавленості усіх матеріальних благ? Йдеться про особистісні якості, цінності та життєві пріоритети, здатності і досвід справлятися з життєвими негараздами. Всі вони є атрибутами особистісної суб'єктності (Дембицька, 2020), основою життєстійкості в умовах крайньої невизначеності, зокрема в умовах евакуації за кордон.

Тому доволі актуальною для психологічної науки і практики постає проблема психологічних чинників вибору співвітчизниками способів забезпечувати життя своє і сім'ї в умовах перебування за кордоном під тимчасовим укриттям.

Одним з важливих напрямів наукового пошуку в царині економічної соціалізації особистості в умовах воєнного стану є з'ясування особливостей долаття нею труднощів, які спіткають її в екстремальних обставинах економічного життя. Об'єктивними умовами виникнення цих труднощів в економічній сфері стали сьогодні загальна економічна криза в країні внаслідок війни, інфляція, втрата роботи через зупинку виробництва чи перенесення виробничих потужностей в інші місця розташування, через зміну місця проживання і пошук прихистку від життєвих, у тому числі економічних небезпек, потребу долаття індивідуальної кризи зайнятості. Про гостроту цієї проблеми для тих українців, хто змушений шукати за кордоном способів захистити життя своє і сім'ї, свідчать автори наукових розвідок щодо стану справ на європейському ринку праці (Migrant integration statistics, 2022), розроблені Європейською комісією документи з перспектив міграційних процесів і надання притулку (Action plan, 2022; Lipsky, 2013), соціологічного та психологічного доробку з питань економічного позбавлення і малозабезпеченості (Overall figures of immigrants in European society, 2021; Shibulal, 2014; Дембицька, 2020; Новосядла, 2021). Проливають світло на досліджувану проблему і наукові концепції психології щастя (Benjamin et al., 2014; Diener & Seligman, 2004), зокрема економічного благополуччя (Graham, 2005; 2014; Aurelie, Dongxu & Zhongmin, 2019; Сергєєва, 2009), а також численні дослідження чинників (Dumont & Lauren, 2022; Зливков, Лукомська & Федан, 2016) та заходів долаття складних життєвих ситуацій (Action plan, 2022; Гусак, 2017; Cerna & Jameson, 2022).

Попри існуючий в науці доробок щодо особливостей долаття українцями життєвих негараздів в умовах війни, недостатньо вивченими залишаються особливості прояву та чинники вибору українцями, що перебувають за кордоном під тимчасовим укриттям, способів забезпечення індивідуального і сімейного економічного благополуччя.

Метою дослідження є аналіз попередніх результатів пілотажного дослідження особливостей стратегій долаття економічних негараздів тими українцями, які внаслідок воєнних дій змушені шукати прихисток за кордоном.

Методи та організація дослідження. Для вивчення способів забезпечення українцями економічного благополуччя в умовах перебування під тимчасовим укриттям за кордоном використовувався метод семантичного диференціалу. Додатково розглянуто психологічні ресурси-чинники таких способів, для чого використано методіку діагностики коупінг-механізмів Е. Нейм (Зливков, Лукомська & Федан, 2016, с. 170).

Для первинної та вторинної обробки емпіричних даних використовувались методи математичної статистики із застосуванням програми SPSS Statistics 26.0 (факторний, регресійний аналіз).

Вибірка дослідження. У дослідженні взяли участь 296 українців, які з початком воєнних дій в Україні евакуювались за кордон (Польща, Нідерланди, Чеська Республіка, Італія) і перебувають там під тимчасовим укриттям. Опитування проводилось он-лайн із застосуванням сервісу Google Form.

Результати дослідження та їх обговорення. На сьогодні можемо констатувати достатньо високий інтерес дослідників до проблеми психологічного благополуччя українців і, зокрема економічного, в тому числі – тих, хто зараз перебуває за кордоном. Описується щонайперше об'єктивний стан забезпечення матеріальних та духовних потреб мігрантів з України. За документами Управління Верховного комісара ООН у справах біженців, внаслідок війни росії проти України станом на середину листопада 2022 р. понад 7,8 млн. українців перебувають у Європі (UNCHR, 2022), серед яких близько 4,7 мільйона українців офіційно зареєструвались для тимчасового захисту в країнах Євросоюзу (Dumont et al., 2022). Більшу частину дорослих мігрантів становлять жінки з рівнем освіти вищим за середній, переважна більшість яких мала постійну зайнятість на початок війни. Цікавим є той факт, що доволі високу частку (більше 40%) зареєстрованих під укриттям українців становлять ті, хто зміг працевлаштуватись в новій країні (йдеться про Нідерланди, Литву, Естонію, Велику Британію, Польщу, Чеську Республіку). Моделі зайнятості різні, але переважає працевлаштування на посадах, які не потребують високої кваліфікації через їх доступність для українських працівників. Також констатується практикована українцями часткова зайнятість через необхідність догляду за дітьми.

На фоні об'єктивних оцінок якості життя актуальним постає питання суб'єктивного його переживання – психологічного стану переміщених осіб, що зокрема включає і переживання себе як суб'єкта забезпечення власного і сімейного економічного благополуччя. Суть феномену економічного благополуччя побіжно розкривають концепції щастя (Benjamin et al., 2014; Diener & Seligman, 2004), етико-економічні концепції благополуччя (Маслікова, 2017) і задоволення життям (Lucas, Diener & Suh, 1996), оскільки включають психологічні критерії в оцінці рівня матеріального достатку. Суть економічного благополуччя як суб'єктивно переживаного порівняння фактичного статусу особи з її економічними домаганнями, потребами та сприйняттям власної позиції (Strümpel, 1974) чи з фінансовою ситуацією у референтних осіб (Campbell, Converse & Rodgers, 1976). Погоджуючись з розумінням суб'єктивного економічного благополуччя як складової загального переживання психологічного благополуччя особистості, що проявляється в цілісному сприйнятті нею матеріальних аспектів свого життя (Новосядла, 2021; Graham, 2005; 2014; Aurelie, Dongxu & Zhongmin, 2019; Сергєєва, 2009), зробимо таке уточнення. У контексті руйнування психологічних границь життєвого простору українців внаслідок війни економічне благополуччя доцільно вивчати в аспекті переживання себе як суб'єкта свого економічного життя та відновлення меж економічного простору (Дембицька, 2020; Pierce & Peck, 2018) шляхом самозабезпечення економічного достатку згідно з індивідуальними його стандартами. Дослідимо емпіричну модель таких способів забезпечення економічного благополуччя.

Уявлення опитаних про способи забезпечення економічного благополуччя в період воєнного стану в країні вивчались із застосуванням методу семантичного диференціалу. Факторизація матриці оцінок таких способів за 25 дескрипторами методом головних компонент з веримакс-обертанням дозволила виокремити 5 наймогутніших факторів, що спільно обіймають 73,1% загальної дисперсії ознак і зміст яких проливає світло на емпіричну модель смислових інваріантів усього розмаїття способів забезпечувати власне і сімейне економічне благополуччя (табл. 1).

Через те, що семантичний диференціал дозволяє перейти від опису ознак економічної поведінки до опису образного переживання, яке лежить в основі конотативного значення, ми можемо виокремити генетично більш ранню форму значення.

Таблиця 1

Пояснена сукупна дисперсія ознак способів забезпечити власне економічне благополуччя українцями, які перебувають за кордоном під тимчасовим укриттям

Ком - понент	Початкові власні значення			Вилучення суми квадратів навантажень			Ротація суми квадратів навантажень		
	Всього	% дисперсії	Сумарний %	Всього	% дисперсії	Сумарний %	Всього	% дисперсії	Сумарний %
1	3,385	26,040	26,040	3,385	26,040	26,040	2,396	18,429	18,429
2	2,797	21,517	47,557	2,797	21,517	47,557	2,068	15,907	34,336
3	1,236	9,510	57,067	1,236	9,510	57,067	1,952	15,018	49,354
4	1,058	8,140	65,207	1,058	8,140	65,207	1,741	13,390	62,744
5	1,028	7,904	73,111	1,028	7,904	73,111	1,348	10,367	73,111
6	0,903	6,945	80,056						
7	0,592	4,556	84,612						
8	0,537	4,133	88,745						
9	0,465	3,576	92,321						
10	0,390	3,004	95,325						
11	0,270	2,075	97,400						
12	0,180	1,384	98,784						
13	0,158	1,216	100,000						

Метод виокремлення факторів: метод головних компонент.

Застосування таким чином цього методу дозволяє визначити емоційне ставлення досліджуваних до шляхів і способів задоволення економічних потреб не як до знання про них, а як до особистісних смислів, що лежать в їх основі, соціальних настановлень, стереотипів та інших емоційно насичених і водночас мало усвідомлюваних форм узагальнення. Виокремлювані факторні структури інтерпретуються водночас як категоріальна мережа наївного повсякденного знання досліджуваних, вузловими пунктами в якій є конотативні значення. Саме крізь призму цих вузлових категорій вони сприймають себе та інших. Ці категорії і єднають в собі поділювані усіма досліджуваними засоби усвідомлення і сприйняття економічних подій мережевим змістом повсякденного економічного знання. А відображуючи спільні тенденції бачення і діяння представників однієї економічної культури в одному ключі, ці категорії-фактори впливають на породження мовленнєвого висловлювання про події та зумовлюють поведінку в цілому.

Перший, найбільш могутній фактор (26 % загальної дисперсії ознак, табл. 2), пов'язаний переважно з позитивним трактуванням теперішнього стану справ (4.«життя втратить сенс, якщо припинить випробовувати мене на міцність» - 0,806; 7.«у економічній скруті думки про мої успіхи і досягнення підтримують мене» - 0,795) і орієнтованості на самозміни (11.«аби управляти обставинами і досягти успіху, спочатку слід змінити себе» - 0,613). Водночас наявність у факторі тверджень, що відображують фаталістичну позицію (9. «для досягнення успіху я не проти мати поряд талісман – людину, якій за будь-яких обставин усміхається доля» - 0,517), зумовлює неоднозначний і дещо суперечливий зміст фактора та свідчить про потребу у додатковій підтримці тимчасово евакуйованих за кордон українців.

Другий фактор (21,5% загальної дисперсії) пов'язаний з песимістичним сприйняттям економічного життя (12. «зі мною нічого поганого не станеться» - 0,805) і водночас - з осмисленням способів підготувати себе до більших економічних негараздів (8. «я міркував над тим, що буду робити далі в разі ускладнення життєвої ситуації» - 0,724), свідченням імпульсивності власних дій (1. «в ситуації, пов'язаній з економічними ризиками, перш ніж прийняти рішення, я ретельно продумую свої дії» - (-0,635)) та захисним узагальненням (6. «будь-хто може потрапити у важкі і трагічні обставини» - 0,567).

Третій фактор (9,5%) пов'язаний з конструктивними способами уникнення економічних негараздів шляхом перегляду цілей (2. «за грошової безвиході я найчастіше за все відмовляюсь від попередніх цілей і ставлю перед собою менш складні задачі» - 0,745), у тому числі – шукаючи опори в оточенні (10. «вважаю, що для успіху доцільно шукати удачливих партнерів» - 0,608).

Таблиця 2

Повернута матриця компонентів^а

Змінні	Компонент				
	1	2	3	4	5
4.«життя втратить сенс, якщо припинить випробовувати мене на міцність»	0,806				
7.«у економічній скруті думки про мої успіхи і досягнення підтримують мене»	0,795				
11.«аби управляти обставинами і досягти успіху, спочатку слід змінити себе»	0,613				
9.«для досягнення успіху я не проти мати поряд талісман – людину, якій за будь-яких обставин усміхається доля»	0,517				
12.«зі мною нічого поганого не станеться»		0,805			
8.«я міркував над тим, що буду робити далі в разі ускладнення життєвої ситуації»		0,724			
1.«в ситуації, пов'язаній з економічними ризиками, перш ніж прийняти рішення, я ретельно продумую свої дії»		-0,635			
6.«будь-хто може потрапити у важкі і трагічні обставини»		0,567			
2.«за грошової безвиході я найчастіше за все відмовляюсь від попередніх цілей і ставлю перед собою менш складні задачі»			0,745		
10.«вважаю, що для успіху доцільно шукати удачливих партнерів»			0,608		
3.«у випадках крайньої нестачі грошей людям властиво згадувати про менш успішних знайомих, які не мають і найменшого»				0,871	
5.«коли ти в програші, уяви собі, якими є твої проблеми порівняно зі стихійним лихом»				0,644	
13.«трапляється так, що лише відмова повірити у те, що сталося, допомагає вижити»					0,915

Метод виокремлення факторів: метод головних компонент.

Метод обертання: варимакс з нормалізацією Кайзера.

а. Обертання зійшло за 18 ітерацій.

Четвертий фактор (8,1%) пов'язаний, на наш погляд, з компенсаторними механізмами економічного коупінгу, оскільки відображає орієнтації опитаних на порівняння з менш вдалим зразками економічної поведінки (3. «у випадках крайньої нестачі грошей людям властиво згадувати про менш успішних знайомих, які не мають і найменшого» - 0,871; 5. «коли ти в програші, уяви собі, якими є твої проблеми порівняно зі стихійним лихом» - 0,644).

Зміст п'ятого фактора (7,9% загальної дисперсії ознак) цілковито відображає неконструктивні способи розв'язання економічних негараздів, що полягають у відмові тверезо оцінювати життєву ситуацію (13. «трапляється так, що лише відмова повірити у те, що сталося, допомагає вижити» - 0,915).

Отже, емпірична модель долання економічних негараздів в українців, які перебувають за кордоном під тимчасовим укриттям (рис. 1), структурована майже наполовину (35,5% загальної дисперсії ознак) стратегіями впливу на складні економічні ситуації шляхом самозмін з пошуком зовнішньої підтримки, опори на успішний досвід оточення (фактор 1) та розвитку таких конструктивних практик уникнення економічних негараздів як перегляд життєвих цілей (фактор 3). Водночас вагому частку моделі (див. рис. 1) (37,5% загальної дисперсії ознак) становлять способи оцінки економічної ситуації (песимістичне сприйняття економічної

дійсності і готовність до більших негараздів (фактор 2) разом з відмовою тверезо її оцінювати та раціонально осмислювати (фактор 5) та неконструктивні компенсаторні зусилля по зняттю емоційної напруги шляхом порівняння з чийось менш вдалим досвідом розв'язання економічних проблем (фактор 4).

Зрозуміти чинники вибудовування особистістю стратегій і способів забезпечення економічного благополуччя в умовах війни дозволить, на нашу думку, вивчення їх в контексті досвіду долання складної життєвої ситуації (Зливков Лукомська & Федан, 2016; Коkun та ін., 2011). Припускаючи наявність у досліджуваних окремих особистісних ресурсів, які підвищують ймовірність вибудовування інтегрованої економічної поведінки, співмірно враховувати власні потреби в матеріальних ресурсах та вимоги нового оточення, ми дослідили в якості таких когнітивні, емоційні та поведінкові коупінг-механізми. Для цього проаналізуємо результати психологічної діагностики за методикою Е. Неім (Зливков, Лукомська & Федан, 2016, с. 170-173).

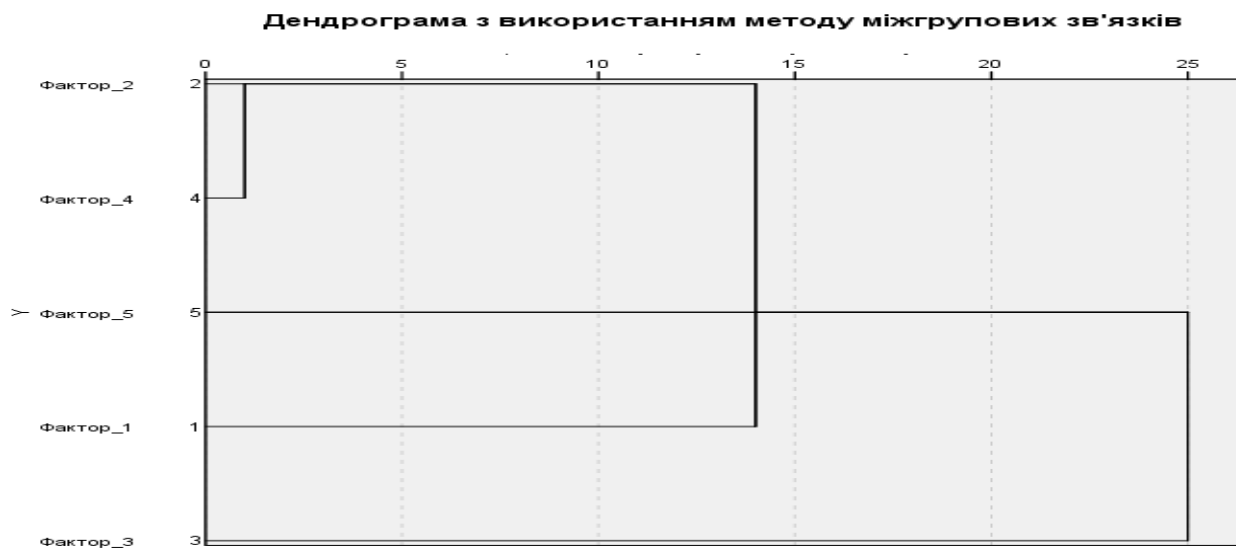

Рис. 1. Групування категорій-факторів семантичного простору способів забезпечення економічного благополуччя українців, які перебувають за кордоном під тимчасовим укриттям

Методика дозволяє досліджувати 26 ситуаційно-специфічних варіантів реагування на складну ситуацію, розподілених на три основні сфери психічної діяльності – когнітивні, емоційні і поведінкові коупінг-механізми (табл. 3-5). Виявлене переважання відносно адаптивних когнітивних механізмів (рис. 2), пов'язаних з оцінкою власних труднощів у порівнянні з труднощами інших людей (становлять 21% когнітивних механізмів) та надання особливого сенсу процесові їх самостійного подолання, який полягає в можливості розвиватись і самовдосконалюватись (12%).

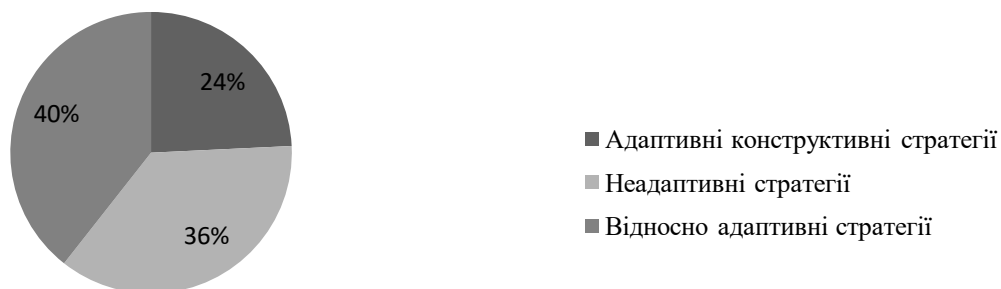

Рис. 2. Співвідношення когнітивних економічних коупінг-механізмів

На другому місці серед когнітивних коупінг-механізмів є неадаптивні. (див. табл. 3), пов'язані з пасивною відмовою долати труднощі: розгубленість (15%) та диссимуляція (12%).

Таблиця 3

Когнітивні коупінг-механізми українців, які перебувають під тимчасовим укриттям за кордоном

Адаптивні:	
проблемний аналіз	12%
установка на власні цінності	6%
збереження самовладання	6%
Відносно адаптивні:	
відносність надання смислів	21%
надання сенсу	12%
релігійність	6%
Неадаптивні:	
смиренність	3%
розгубленість	15%
дисимуляція	12%
ігнорування	6%

З рисунка 3 можемо судити про суперечливий характер емоційних коупінг-механізмів опитаних: однаково представлені і адаптивні (становлять 43% в цій групі механізмів за рахунок впевненості у наявності виходу із будь-якої, навіть найскладнішої, ситуації) і неадаптивні (41%, завдяки відсутності дозволу виражати свої емоції) (див. табл. 4).

Рис. 3. Співвідношення поведінкових економічних коупінг-стратегій

Таблиця 4

Емоційні коупінг-механізми українців, які перебувають під тимчасовим укриттям за кордоном

Адаптивні:	
протест	0%
оптимізм	41%
Неадаптивні:	
придушення емоцій	24%
покора	6%
самозвинувачення	6%
агресивність	3%
Відносно адаптивні:	
емоційна розрядка	9%
пасивна кооперація	6%
всього відносно адаптивних емоційних	15%

На рисунку 4 продемонстровано відносно однакову представленість усіх трьох груп поведінкових коупінг-механізмів.

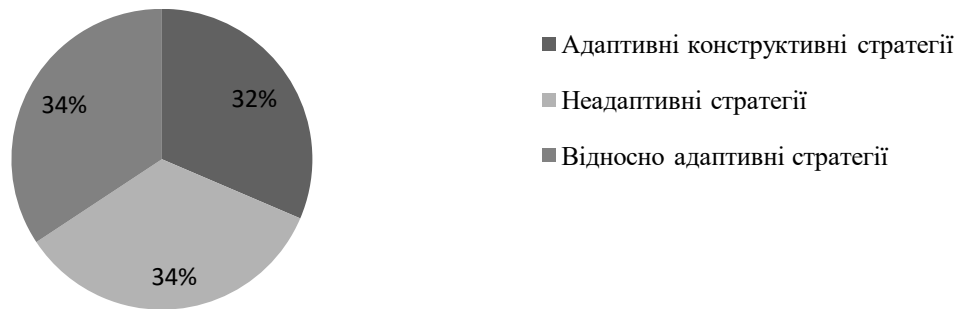

Рис. 4. Співвідношення поведінкових економічних коупінг-механізмів

Водночас серед адаптивних коупінг-механізмів переважають (див. табл. 5) альтруїстична турбота про інших та співпраця, а серед відносно адаптивних – компенсаторна поведінка, проявлена в зануренні в улюблену справу, аби забути про труднощі, та відволікання і розслаблення через прийом їжі чи алкоголю.

Таблиця 5

Поведінкові коупінг-механізми українців, які перебувають під тимчасовим укриттям за кордоном

Адаптивні:	
альтруїзм	15%
співробітництво	12%
звернення	6%
Неадаптивні:	
активне уникнення	15%
відступ	21%
Відносно адаптивні:	
компенсація	18%
відволікання	12%
конструктивна активність	6%

Перевірка детермінованості тими чи іншими коупінг-механізмами організації в свідомості українців семантичної структури стратегій забезпечення ними економічного благополуччя здійснена шляхом регресійного аналізу (табл. 6). У результаті виявлено переважаючий вплив емоційних коупінг-механізмів на формування, з одного боку, позитивних орієнтацій на самозміни і водночас песимістичного сприйняття економічної дійсності. Отже, емпірично доведено вплив ірраціональних емоційних чинників на вибір способів економічного забезпечення в умовах евакуації за кордон.

Виявлено, що схильність до компенсаторного порівняння себе з іншими людьми в ситуаціях економічних труднощів зумовлена нерозвиненістю рефлексивних когнітивних механізмів, а також зануренням в улюблену справу, аби забути про труднощі, відволіканням і розслабленням шляхом розвитку адиктивної поведінки.

Висновки. Нами виокремлено емпіричну модель способів економічного забезпечення українцями, які в період війни перебувають за кордоном під тимчасовим укриттям, яка впорядкована суперечливими кластерами: з одного боку, пов'язаними зі стратегіями впливу на складні економічні ситуації шляхом самозмін з пошуком зовнішньої підтримки і переглядом життєвих цілей; а з іншого боку, песимістичним сприйняття економічної дійсності і готовністю до ще більших негараздів, відмовою тверезо її оцінювати й раціонально осмислювати та

неконструктивними компенсаторними зусиллями по зняттю емоційної напруги шляхом порівняння з чийось менш вдалим досвідом розв'язання економічних проблем. Показано, що суперечливе емоційне тло виявлених способів зумовлено емоційними коупінг-механізмами, неконструктивний характер способів забезпечення – невключенням рефлексивних когнітивних механізмів коупінгу, натомість вираженою зникаючою та адиктивною поведінкою.

Таблиця 6

Вага незалежних змінних в організації семантичної структури стратегій забезпечення економічного благополуччя українців, які перебувають під тимчасовим укріттям (регресійні коефіцієнти)

Модель				Стандартизовані коефіцієнти	t	Значущість
				Бета		
1	(Константа)	-0,692	0,932		-0,742	0,004
	Когнітивні КС	-0,231	0,249	-0,186	-0,928	0,003
	Емоційні КС	0,404	0,263	0,290	1,535	0,001
	Поведінкові КС	0,106	0,222	0,086	0,479	0,006
2	(Константа)	0,470	0,915		0,514	0,006
	Когнітивні КС	0,170	0,244	0,138	0,697	0,004
	Емоційні КС	-0,448	0,258	-0,322	-1,736	0,009
	Поведінкові КС	0,126	0,218	0,102	0,580	0,005
3	(Константа)	0,155	0,996		0,155	0,008
	Когнітивні КС	-0,013	0,266	-0,011	-0,050	0,009
	Емоційні КС	-0,198	0,281	-0,143	-0,706	0,004
	Поведінкові КС	0,173	0,237	0,140	0,729	0,004
4	(Константа)	0,539	0,899		0,599	0,005
	Когнітивні КС	-0,549	0,240	-0,443	-2,287	0,002
	Емоційні КС	-0,214	0,254	-0,154	-0,845	0,004
	Поведінкові КС	0,524	0,214	0,423	2,448	0,002
5	(Константа)	-0,128	0,984		-0,130	0,008
	Когнітивні КС	-0,015	0,263	-0,012	-0,056	0,009
	Емоційні КС	-0,158	0,278	-0,114	-0,569	0,005
	Поведінкові КС	0,275	0,234	0,222	1,175	0,000

Перспективним для подальших досліджень є вивчення динаміки економічного коупінгу досліджуваної категорії українців, порівняння виявлених особливостей і механізмів забезпечення економічного благополуччя з відповідними феноменами в українців, які є внутрішньо переміщеними особами, та тих, хто не полишав місць свого постійного проживання. Цікавим також є вплив більш широкого спектру психологічних чинників на особливості забезпечення економічного благополуччя особистості в період воєнного стану в країні.

Література

1. Гусак, Н. (Ред.). (2017). *Психосоціальна підтримка в умовах надзвичайних ситуацій: підхід резилієнс: посібник з проведення тренінгу*. Київ: НаУКМА.
2. Дембицька, Н.М. (2020). *Психологія економічної соціалізації школярів*. Київ: Видавець Позднішев.
3. Зликов, В.Л., Лукомська, С.О., & Федан, О.В. (2016). *Психодіагностика особистості у кризових життєвих ситуаціях*. Київ: Педагогічна думка.
4. Кокун, О.М., Пішко, І.О., Лозінська, Н.С., Копаниця, О.В., & Малхазов, О.Р. (2011). *Збірник методик для діагностики психологічної готовності військовослужбовців військової служби за контрактом до діяльності у складі миротворчих підрозділів: Методичний посібник*. Київ: НДЦ ГП ЗСУ.
5. Маслікова, І. (2017). Етико-економічні концепції якості життя в оцінці добробуту та благополуччя. *Університетська кафедра, 6*, 75-86. Відновлено з <https://core.ac.uk/download/pdf/84323128.pdf>

6. Новосядла, О.М. (2021). Соціально-психологічні особливості економічної соціалізації школярів з малозабезпечених сімей. *Дис. канд. психол. наук*. Київ. Відновлено з http://psychology-naes-ua.institute/files/pdf/disertaciya_novosyadla_o.m._12_03_2021-2_1615639518.pdf
7. Сергєєва, А.В. (2009). *Суб'єктивне економічне благополуччя та його роль у ситуації кризи менеджерів*. Відновлено з https://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/doc/2009/5_2009/32.pdf.pdf
8. Action plan on the integration and inclusion. European Commission : Migration and Home Affairs. (2022). Retrieved from https://home-affairs.ec.europa.eu/policies/migration-and-asylum/legal-migration-and-integration/integration/action-plan-integration-and-inclusion_en
9. Aurelie, Ch., Dongxu, Wu, & Zhongmin, Wu (2019). Economic Shocks on Subjective Well Being: Reassessing the Determinants of Life Satisfaction After the 2008 Financial Crisis. *Journal of Happiness Studies*, 20(4), 1041–1055 DOI: 10.1007/s10902-018-9986-y
10. Benjamin, D. J., Kimball, M. S., Heffetz, O., & Szembrot, N. (2014). Beyond Happiness and Satisfaction: Toward Well-Being Indices Based on Stated Preference. *The American economic review*, 104(9), 2698–2735. DOI: <https://doi.org/10.1257/aer.104.9.2698>
11. Campbell, A., Converse, P., & Rodgers, W. (1976). *The Quality of American Life: Perceptions, Evaluations, and Satisfaction*. N. Y.
12. Cerna, L., & Jameson, S. (2022). Supporting the social and emotional well-being of refugee students from Ukraine in host countries. OECD. *Policy Responses: Ukraine. Talking the policy challenges*. Retrieved from <https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/af1ff0b0-en.pdf?expires=1679695755&id=id&accname=guest&checksum=7FB8551909A9EAEBCAEF4FE9D524B75D>
13. Diener, E., & Seligman, M. E. P. (2004). Beyond Money: Toward an Economy of Well-Being. *Psychological Science in the Public Interest*, 5(1), 1–31. Retrieved from <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1111/j.0963-7214.2004.00501001.x>
14. Dumont, J-Ch., & Lauren, A. (2022). The potential contribution of Ukrainian refugees to the labour force in European host countries. OECD. *Policy Responses: Ukraine. Talking the policy challenges*. Retrieved from <https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/e88a6a55-en.pdf?expires=1679696141&id=id&accname=guest&checksum=457CDEDD74A5D3C518A284537E935980>
15. Dumont, J-Ch., Liebig, T., Winter, A., & Lauren, A. (2022). What we know about the skills and early labour market outcomes of refugees from Ukraine. OECD. *Policy Responses: Ukraine. Talking the policy challenges*. Retrieved from <https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/c7e694aa-en.pdf?expires=1679695318&id=id&accname=guest&checksum=198D8BA7F8983F68F818153C10B07613>
16. Graham, C. (2005). The Economics of Happiness. *World economix*, 6(3), 41-55. Retrieved from <https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2016/06/200509.pdf>
17. Graham, C. (2014). Subjective Well-Being in Economics. *The Oxford Handbook of Well-Being and Public Policy*. Oxford University Press Editors. 424-452. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/305637130_Subjective_Well-Being_in_Economics
18. Lipsky, J. (2013). Diminishing confidence in economic policies. Outlook on the Global Agenda. 18-21. Retrieved from https://www3.weforum.org/docs/WEF_GAC_GlobalAgendaOutlook_2014.pdf
19. Lucas, R.E., Diener, E., & Suh, E.M. (1996). Discriminant validity of well-being measures. *Journal of Personality and Social Psychology*, 71, 616–628. Retrieved from https://www.academia.edu/60635068/Discriminant_validity_of_well_being_measures
20. Migrant integration statistics – labour market indicators (2022). Eurostat. *Statistics Explained*. Retrieved from <https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/SEPDF/cache/35409.pdf>
21. Overall figures of immigrants in European society (2021). *Statistics on migration to Europe*. Retrieved from https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/promoting-our-european-way-life/statistics-migration-europe_en
22. Pierce, J. L., & Peck, J. (2018). The History of Psychological Ownership and its Emergence in Consumer Psychology. In: *Psychological Ownership and Consumer Behavior* / ed. Peck, J., & Shu, S.B. Springer. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/324902563_The_History_of_Psychological_Ownership_and_Its_Emergence_in_Consumer_Psychology
23. Shibulal, S.D. (2014). Persistent structural unemployment. Outlook on the Global Agenda. (2014). 18-21. Retrieved from https://www3.weforum.org/docs/WEF_GAC_GlobalAgendaOutlook_2014.pdf
24. Strümpel, B. (1974). Economic well-being as an object of social measurement. *Subjective Elements of Well-Being*. Paris: Organization for Economic Cooperation and Development. 75–122.
25. UNCHR Operational Data Portal (2022). Ukraine Refugee Situation. Retrieved from <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>

References

1. Gusak, N. (Ed.). (2017). *Psykhosotsialna pidtrymka v umovakh nadzvychainykh sytuatsii: pidkhid rezyl'yens: posibnyk z provedennya treningu [Psychosocial support in emergency situations: a resilience approach: a training guide]*. NaUKMA. [In Ukrainian]
2. Dembytska, N.M. (2020). *Psykhologia ekonomichnoi sotsializatsii shkol'yariv [Psychology of economic socialization of schoolchildren]*. Vydavets Pozdnyshchev. [In Ukrainian]
3. Zlyvkov, V. L., Lukomska, S. O., & Fedan, O. V. (2016). *Psykhodiagnostyka osobystosti u kryzovykh zhyttyevykh sytuatsiyakh [Psychodiagnostics of personality in life crisis situations]*. Pedagogichna dumka. [In Ukrainian]
4. Kokun, O. M., Pishko, I. O., Lozinska, N. S., Kopanytsya, O. V., & Malkhazov, O. R. (2011). *Zbirnyk metodyk dlya diagnostyky psykhologichnoi gotovnosti viiskovosluzhbovtsiv viiskovoi sluzhby za kontraktom do dialnosti u skladi myrotvorchyykh pidrozdiliv: Metodychnyi posibnyk [Collection of methods for diagnosing the psychological readiness of servicemen under contract to work as part of peacekeeping units: methodological manual]*. NDTs GP ZSU. [In Ukrainian]

5. Maslikova, I. (2017). Etyko-ekonomichni kontseptsii yakosti zhyttya v otsintsi dobrobutu ta blagopoluchchya [Ethical and economic concepts of quality of life in assessing well-being]. *Universytetska kafedra*, 6, 75-86. <https://core.ac.uk/download/pdf/84323128.pdf> [In Ukrainian]
6. Novosyadla, O. M. (2021). *Sotsialno-psykhologichni osoblyvosti ekonomichnoi sotsializatsii shkolnyariv z malozabezpechenykh simi* [Socio-psychological features of economic socialization of schoolchildren from low-income families]. PhD thesis. <https://tinyurl.com/mtec69vj> [In Ukrainian]
7. Sergiyeva, A. V. (2009). *Subyektivne ekonomichne blagopoluchchya ta iogo rol u sytuatsii kryzy menedzheriv* [Managers' subjective economic well-being and its role in the situation of crisis]. <https://tinyurl.com/2pn4aucy> [In Ukrainian]
8. *Action plan on the integration and inclusion*. European Commission : Migration and Home Affairs. (2022). <https://tinyurl.com/54s9txp2>
9. Aurelie, Ch., Dongxu, Wu, & Zhongmin, Wu (2019). Economic Shocks on Subjective Well Being: Reassessing the Determinants of Life Satisfaction After the 2008 Financial Crisis. *Journal of Happiness Studies*, 20(4), 1041–1055. <https://doi.org/10.1007/s10902-018-9986-y>
10. Benjamin, D. J., Kimball, M. S., Heffetz, O., & Szembrot, N. (2014). Beyond Happiness and Satisfaction: Toward Well-Being Indices Based on Stated Preference. *The American economic review*, 104(9), 2698–2735. <https://doi.org/10.1257/aer.104.9.2698>
11. Campbell, A., Converse, P., & Rodgers, W. (1976). *The Quality of American Life: Perceptions, Evaluations, and Satisfaction*. N. Y.
12. Cerna, L., & Jameson, S. (2022). Supporting the social and emotional well-being of refugee students from Ukraine in host countries. OECD. *Policy Responses: Ukraine. Talking the policy challenges*. <https://tinyurl.com/4rf6c784>
13. Diener, E., & Seligman, M. E. P. (2004). Beyond Money: Toward an Economy of Well-Being. *Psychological Science in the Public Interest*, 5(1), 1–31. <https://tinyurl.com/mten2fhc>
14. Dumont, J-Ch., & Lauren, A. (2022). The potential contribution of Ukrainian refugees to the labour force in European host countries. OECD. *Policy Responses: Ukraine. Talking the policy challenges*. <https://tinyurl.com/34ehsmc>
15. Dumont, J-Ch., Liebig, T., Winter, A., & Lauren, A. (2022). What we know about the skills and early labour market outcomes of refugees from Ukraine. OECD. *Policy Responses: Ukraine. Talking the policy challenges*. <https://tinyurl.com/yc2rt6xh>
16. Graham, C. (2005). The Economics of Happiness. *World economic*, 6(3), 41-55. <https://tinyurl.com/2p8vwke3>
17. Graham, C. (2014). Subjective Well-Being in Economics. *The Oxford Handbook of Well-Being and Public Policy*. Oxford University Press Editors. 424-452. <https://tinyurl.com/44cc7jj7>
18. Lipsky, J. (2013). Diminishing confidence in economic policies. *Outlook on the Global Agenda*. 18-21. <https://tinyurl.com/nzpzfy42>
19. Lucas, R.E., Diener, E., & Suh, E.M. (1996). Discriminant validity of well-being measures. *Journal of Personality and Social Psychology*, 71, 616–628. <https://tinyurl.com/583vfuh4>
20. Migrant integration statistics – labour market indicators (2022). *Eurostat. Statistics Explained*. <https://tinyurl.com/3n8ubsv9>
21. Overall figures of immigrants in European society (2021). *Statistics on migration to Europe*. <https://tinyurl.com/3578b9ks>
22. Pierce, J. L., & Peck, J. (2018). The History of Psychological Ownership and its Emergence in Consumer Psychology. In: *Psychological Ownership and Consumer Behavior* / ed. Peck, J., & Shu, S. B. Springer. <https://tinyurl.com/ycy3ty2d>
23. Shibulal, S. D. (2014). Persistent structural unemployment. *Outlook on the Global Agenda*, 18-21. <https://tinyurl.com/nzpzfy42>
24. Strümpel, B. (1974). Economic well-being as an object of social measurement. *Subjective Elements of Well-Being*. Paris: Organization for Economic Cooperation and Development. 75–122.
25. UNCHR Operational Data Portal (2022). Ukraine Refugee Situation. <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>

Відомості про авторів

Дембицька Наталія Миколаївна, докторка психологічних наук, старша наукова співробітниця, доцентка кафедри психології розвитку Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Київ, Україна.

Dembytska, Nataliia, Dr. Sc. (Psychology), Senior Research Fellow, Assistant Professor, Developmental Psychology Department, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine.

E-mail: dembytska@knu.ua

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6978-7655>

Рябич Ярослав Євгенович, кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології розвитку Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Київ, Україна.

Riabych, Yaroslav, PhD (Psychology), Assistant Professor, Developmental Psychology Department, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine.

E-mail: riabych@knu.ua

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3216-5059>

Отримано 1 березня 2023 р.
Рецензовано 9 березня 2023 р.
Прийнято 14 березня 2023 р.